

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARDA TEKRARLAYAN DAVRANIŞLARIN SOSYAL ETKİSİ ÖLÇEĞİNİN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLANMASI: GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Adaptation of The Social Impact of Repetitive Behaviors Scale in Children With Autism Spectrum Disorder to Turkish Culture: A Validity and Reliability Study

 Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İNCİ
Batman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Batman, Türkiye.
canozum_707@hotmail.com

 Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM
İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı. Malatya, Türkiye.
pdgsaglam@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received
11.07.2023

Kabul/Accepted
20.09.2023

Sayfa/ Page
42-53

Öz

Bu araştırmanın amacı, Nevill ve arkadaşlarının (2020) geliştirdiği Otizmlilerde Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeğini Türkçe'ye uyarlamaktır. Araştırma bir özel otizm rehabilitasyon merkezinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Ölçek uyarlaması işlemlerinden 'Geri çeviri' yöntemi uygulanmıştır. Bu çeviri İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce olarak dil uzmanlarına yaptırılmıştır. Maddelerin uygun olup olmadığı gelen dönütlerde sorulduğundan orijinal ölçek 48 madde ve 2 alt boyuttan oluşmaktayken, nihai ölçek madde yapısı 23 madde ve 2 alt boyut şeklinde oluşturulmuştur. Yapılan bu çalışmada, 273 ebeveyne ölçek formu doldurularak faktör analizi yapılmıştır. Literatüre bakıldığında, ölçeğin başka dilde geçerlik güvenirliği yapıldığından, Türkçe uyarlamasında açıklayıcı faktör analizine (AFA) gerek olmadığına ve sadece doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılması yeterliliği belirtilmektedir. Yapılan birinci düzey DFA'da ölçek yapısının doğrulandığı görülmektedir. Ölçeğin güvenirliği açısından Cronbach Alpha Katsayısı; Tekrarlayan Davranış Sıklığı boyutu .91, Tekrarlayan Davranışların Yaşam Kalitesine Etkisi boyutu .92 ve genel olarak ölçekteki Cronbach Alpha Katsayısı .93 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar ile Otizmlilerde Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeğinin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Otizm, tekrarlayan davranış, bozukluk, çocuk, sosyal etki.

Abstract

The aim of this study was to adapt the Social Impact of Repetitive Behaviors in Children with Autism scale developed by Nevill et al. (2020) into Turkish. The research was conducted in a private autism rehabilitation center. In the study, the 'back translation' method was applied in the scale adaptation process. This translation was done by language experts in English-Turkish and Turkish-English. The original scale consisted of 48 items and 2 sub-dimensions, while the final scale item structure was formed as 23 items and 2 sub-dimensions. In this study, 273 parents filled out the scale form and factor analysis was performed. Since the validity and reliability of the scale has been done in other languages, it is stated in the literature that there is no need for explanatory factor analysis (EFA) in Turkish adaptation and only confirmatory factor analysis (CFA) is sufficient. It is seen that the scale structure was confirmed in the first level CFA. In terms of the reliability of the scale, Cronbach Alpha Coefficient was calculated as .91 for the Frequency of Repetitive Behavior dimension, .92 for the Impact of Repetitive Behaviors on Quality of Life dimension, and .93 for the scale in general. With these results, it can be said that the Turkish form of the Social Impact of Repetitive Behaviors in Children with Autism scale is valid and reliable.

Keywords: Autism, repetitive behavior, disorder, child, social influence.

Atıf/Citation: İnci R ve Sağlam M. (2023). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 8(16), 42-53.

Bu çalışma Ramazan İnci (2022) tarafından hazırlanan "Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Etkileşimli Sanat Etkinliği Programının Tekrarlayan Davranışlara, Sosyal Becerilere ve Ebeveynlerin Duyularına Etkisinin İncelenmesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olarak da bilinen otizm, sosyal etkileşim, iletişim ve tekrarlayan davranışlarda zorluk ile karakterize edilen nörogelişimsel bir bozukluktur. Bu bir spektrum durumudur, yani bireyleri farklı şiddet derecelerinde farklı şekilde etkiler. Otizm genellikle erken çocukluk döneminde teşhis edilir ve bir kişinin yaşamı boyunca devam edebilir. Herhangi bir faktörden kaynaklanmaz, bunun yerine genetik ve çevresel faktörlerin bir kombinasyonundan kaynaklandığına inanılır. Tedavi davranış terapisi, konuşma terapisi ve ilaçları içerebilir (Arslan ve Sağlam, 2021a, s. 2625).

Otizm tedavisi genellikle multidisiplinerdir ve otizmliliğin özel ihtiyaçlarına göre bireyselleştirilir. Bazı yaygın yaklaşımlar şunları içerir: *Davranış terapisi*: Takviye yoluyla belirli davranışları değiştirmeye odaklanan Uygulamalı Davranış Analizi (ABA) gibi. *Konuşma terapisi*: İletişim becerilerine ve dil gelişimine yardımcı olmak için yapılan terapidir. *Mesleki terapi*: İnce motor becerileri ve günlük yaşam aktivitelerini geliştirmek için yapılan terapidir. *İlaç tedavisi*: Kaygı, DEHB veya uyku güçlüğü gibi belirli semptomları ele almak için yapılan terapidir. *Sosyal beceri eğitimi*: Otizmliliğin bireylerin sosyal etkileşimlerini ve ilişkilerini geliştirmelerine yardımcı olmak için yapılan beceri eğitimidir. *Eğitim müdahaleleri*: Özel eğitim programları ve sınıfta destek olmak için yapılan müdahalelerdir. Erken teşhis ve müdahalenin otizmliliğin bireyler için çok önemli ve etkili olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir (Arslan ve Sağlam, 2021a, s. 2625; Arslan, R. ve Sağlam, M. 2021b, s.85).

DSM-IV'e göre otizm tanısı ölçüsü, toplumsal etkileşimi sağlayan vücut hareketleri ile anlaşamama, yaşlıları ile iletişim kopukluğunda olma ve diğer insanlarla duygu paylaşımı içinde olamama gibi eksikliklerden en az iki tanesinin; konuşma dilinde gecikmeler yaşanması, konuşmayı devam ettirmede sorunlar olması, sürekli tekrarlayıcı bir dil akışı kullanma ve kendiliğinden oyunlar kuramama gibi durumlardan en az bir tanesinin olması ve son olarak aynı şeyle oynayıp- ilgilenip kilitli kalma, gündelik işlerde rutinleri sıkı sıkıya yapmaya çalışma, tekrarlayan vücut hareketlerini yapma ve eşyaların büyük-küçük parçaları ile sürekli oynama gibi sorunlardan da en az biri olmak üzere toplam altı ya da daha fazla maddenin bulunması ile belirlenmektedir (Rogler, 1997, s.12; Willis, 2009, s.81). Amerikan Psikiyatri Birliğinin 2013 yılında yayımladığı DSM-V'e göre otizm tanısı kriterleri; toplumsal açıdan etkileşimsizlik hali, sözel iletişimde kopukluk ile aynı şeyleri yapmaya bağlılık, gündelik işlerde ısrarcılık ve duyuşsal uyaranlara hassasiyetlerde uç noktalarda olma gibi belirtilerin 2 yaş ve daha sonrasında ortaya çıkan yaygın gelişimsel bozukluk olarak ifade edilmektedir (Widiger, T.A. ve Costa, P.T. 2013, s.7; Aslan ve Şahin, 2015, s.10; Roughan vd., 2019, s. 4).

Literatüre bakıldığında otizmliliğe yönelik 'Çocuklarda Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi' şeklinde herhangi bir çalışma olmadığı, uyarlanmasını yaptığımız ölçeğe en yakın yapılan çalışmalar da ise sadece tekrarlayan davranışların incelendiği (Akçamuş vd., 2019, s.12), yapılan diğer yayınlarda bu konu üzerine doğrudan herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Genel olarak otizmlilerle yapılan tekrarlayan davranış araştırmaları; Ökçün-Akçamuş ve arkadaşları (2019), otizmde tekrarlayan davranış ölçeği, Özgür, (2017) otizmde yaşam kalitesi ölçeği gibi çalışmalar tekrarlayan davranış ve sosyal etkisi üzerinde durmaya en yakın ölçekler olarak literatürde mevcuttur (Kara vd., 2019).

Ölçek ifadesi tanımsal olarak, tüm ölçülmek istenen davranışsal veya benzeri olguların doğrudan ölçülemediği durumlarda bu ifadeleri teorik şekillerde vurgulayarak belirlemeye, ölçmeye çalışan ölçüm araçlarıdır. Ölçek uyarlama işlemleri ise; ölçeğin, farklı dillerden veya kültürlerden uyarlanmak istenen kültüre dilsel, anlamsal ve psikometrik özellikler olarak ne ölçüde yansıttığının analizinin yapıldığı işlemdir (Erkan, S. ve Gömlüksiz, M. 2014, s.18). Ölçek uyarlamalarında araştırmacıların ilk sorgulaması ve yapması gereken şey, ölçeğin uyarlanmasına ihtiyacın olup olmadığına bakılmasıdır. Genel literatür taramasında Türkiye'de Otizmliliğin çocukların tekrarlayan davranışlarının sosyal etkisini ölçen bir ölçeğe ulaşılmadığı belirlenmiştir. Yurt dışı literatür taramasında Nevill ve arkadaşlarının (2020) geliştirdiği 'Otizmliliğin Çocuklarda Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi' ölçeğinin birçok çalışmada kullanıldığı ve otizmliliğin çocuklarda tekrarlayan davranış sıklığının sosyal etkilerinin ölçülmesi için Türkçe diline çevrilebileceğine karar verilmiştir (Paltun, 2019, s. 45). Nevill ve arkadaşlarının (2020) geliştirdiği Otizmliliğin Çocuklarda Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi ölçeği 48 madde ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek uyarlama ve adaptasyon süreçlerinde geçerliliğin ortaya çıkarılması

için bir kaç yöntem kullanılmaktadır. Bunlar; Dil geçerliliği, yapı geçerliliği ve kapsam geçerliliği olmak üzere 3 boyutta belirlenmektedir.

Yöntem

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim öğretim yılı içinde Batman il merkezinde bulunan Rehberlik Araştırma Merkezinin kayıtlarına göre otizm tanısı almış 5-17 yaş aralığında olan çocuklar ve en az ilkokul mezunu, daha önce sanat terapi almamış ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden anneleri oluşturmaktadır.

Amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği, bu araştırmanın birden çok ölçütü olduğundan dolayı seçilmiştir. Olasılığa dayanmayan, seçkisiz olmayan bir örnekleme türü olan amaçsal örnekleme yöntemi, bilgisel anlamda zengin olan durumların belirlenmesinde detaylı araştırma yapılması durumlarında kullanılır. 6 adet amaçlı örnekleme yöntemi bulunmaktadır. Bunlar genel olarak; aykırı durum, maksimum çeşitlilik, benzeşik vs. şeklinde çeşitlenmektedir (Büyüköztürk vd., 2014, s.60; Aziz, 2014, s.20).

Veri toplama aracı

Araştırmada, 'Otizmlilerde Çocuklarda Sanat Etkinliğinin Tekrarlayan Davranışlara Etkisi' amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış soruları içeren ihtiyaç analizi yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmanın örneklemini tanımak ve bilgi edinmek amacıyla hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, otizmlilerde çocukların sosyal beceri düzeylerini belirlemek için Otizm Sosyal Beceriler Profili-Türkçe Formu ve Otizmde Yaşam Kalitesi Anketi- Ebeveyn Sürümü ve Otizm Olan Çocuklarda Tekrarlayan Davranışlar Ölçeğinin Sosyal Etki-Türkçe Formu kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Otizmlilerde çocuklar ve ebeveynlerini (araştırmanın örneklemini) tanımlayıcı olacak şekilde hazırlanan bu form, Kişisel Bilgi formu olarak adlandırılmaktadır.

Otizm Sosyal Beceriler Profili-Türkçe Formu (OSBP-T)

Bellini ve Hopf'in 2007'de birlikte geliştirdikleri ve sosyal becerilerde yetersizlikler yaşayan otizmlilerde çocukları belirlemeyi amaçladıkları, Demir tarafından da 2009'da Türkçe uyarlanması yapılan Otizm Sosyal Beceriler Profili Formu, yeni ismi ile Otizm Sosyal Beceriler Profili-Türkçe Formu şeklinde isimlendirildi.

Otizmde Yaşam Kalitesi Anketi- Ebeveyn Sürümü

Otizmlilerde çocukların ebeveynlerinin yaşam kalitelerini değerlendirmek üzere Özgür ve arkadaşları tarafından 2016 yılında, 2-18 yaşları arasında otizm tanısı almış annelerin-babaların yaşadıkları sıkıntılar neticesinde yaşam kaliteleri belirlemek üzere geliştirilmiştir.

Otizm Olan Çocuklarda Tekrarlayan Davranışlar Ölçeğinin Sosyal Etki Formu

Otizmlilerde çocuklar için tekrarlayan davranışlar ölçeği formu, 2020 yılında Nevill R. ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Araştırmamız kapsamında, 5-17 yaş arasındaki otizmlilerde çocukların davranışsal olarak yaşadıkları problemleri belirlemek amacı ile Türkçe'ye uyarlanıp, geçerliliği ve güvenirliliği yapılmıştır.

Veri analizi

Normal dağılıma uygunluğun değerlendirilmesi için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 olmasının dikkat edilmiştir. Bu aralığın dışında kalan değerlerin normal dağılıma uygun olmadığı varsayılmıştır. Normal dağılıma uygun olmayan verilerle analizler yapılırken non-parametrik analizler kullanılırken, normal dağılıma uygun olan verilerin analizinde parametrik analizler kullanılmıştır. Uygulama grubunda ön test, son test, kalıcılık verilerinin karşılaştırılmasında verilerin normal dağılıma uygun olması durumunda Tekrarlı Ölçümler ANOVA, normal dağılıma uygun olmaması durumunda ise Friedman analizi kullanılmıştır (Yıldırım & Şensoy, 2016).

Kontrol grubunda ön test ve son test verilerinin karşılaştırılmasında verilerin normal dağılıma uygun olması durumunda Paired T test, normal dağılıma uygun olmaması durumunda Wilcoxon test kullanılmıştır. Ölçek verilerinin uygulama ve kontrol grupları arasında ön testte gruplar arasında karşılaştırılmasında verilerin normal dağılıma uygun olması durumunda Independent Samples T test kullanırken, normal dağılıma uygun olmaması durumunda Mann Whitney U test kullanılmıştır. Analiz için Spss programı kullanılmıştır.

Etik Kurul ve İzinler

İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 04.05.2021 tarihli ve 2021/2068 karar sayılı etik kurul kararı alınmıştır. Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden çalışılması planlanan okullar adına Milli Eğitim Bakanlığının 21.01.2020 tarih ve 1563890 sayılı araştırma uygulama izinleri 2020/2 nolu genelgesiyle alınmıştır. Gerekli kurum ve çalışma izinleri alındıktan sonra ölçek için sırasıyla dil geçerliliği ve yapı geçerliliği yapıldıktan sonra çalışmanın ölçüt geçerliliği doğrultusunda madde toplam test korelasyonlarına ve %27'lik alt ve üst grupların puanları arasındaki anlamlı ilişkiye bakılmıştır.

Bulgular

Ölçek ifadesi tanımsal olarak, tüm ölçülmek istenen davranışsal veya benzeri olguların doğrudan ölçülemediği durumlarda bu ifadeleri teorik şekillerde vurgulayarak belirlemeye, ölçmeye yarayan ölçüm araçlarıdır. Ölçek uyarlama işlemleri ise; ölçeğin, farklı dillerden veya kültürlerden uyarlanmak istenen kültüre dilsel, anlamsal ve psikometrik özellikler olarak ne ölçüde yansıdığına analizinin yapıldığı işlemidir (Erkan, S. ve Gömleksiz, M. 2022, s.100). Bundan dolayı önce dilsel geçerlik ve ön deneme yapılıp, daha sonraki süreçte ise yapı geçerlik ve güvenirlik yapılmıştır.

Dil geçerliliği

Uyarlama sürecine ölçeğin dil geçerliliği sürecini başlatarak, yani dil çeviri süreci ile başlanır. Ancak çeviri yapılırken sadece kelime anlamı ile çeviri değil, bununla birlikte kültürel uygunlukta dikkate alınır. Bu yüzden dil çeviri aşamasında, hem anlamsal olarak bütünlük sağlanması hem de dilin kültürel özelliklerini taşıyor olmasına özen gösterilir. Çünkü bir ölçeğin orijinalinden farklı bir dile dönüştürülmesi, ölçeğin doğası ile birlikte değişimi getirir. Ölçek uyarlaması işlemlerinde genellikle 3 yaklaşım yöntemi benimsenmektedir. Bunlar; 'Tek yönlü çeviri', 'Grup çevirisi ve Geri çeviri' yöntemleridir. Uyarlama yapılmak istenen bu ölçekte de dünya geneli en çok tercih edilen yöntem olan 'Geri çeviri' yöntemi uygun görülmüştür. Bununla birlikte çeviri işlemleri titizlikle yapılmalı, oluşturulacak çeviri ekibinin her üyesi hem orijinal hem de uyarlanmak istenen dili çok iyi biliyor olması ve her iki dilin kültürüne de hakim olması gerekmektedir. Ayrıca çeviri yapan ekip üyelerinin yapılan çalışma veya alanla ilgili bilgilere de sahip olmaları, çeviri işlemi için çok önemli bir etkidir. Ölçeğin orijinal dili olan İngilizceden Türkçeye çevirileri için 7 uzmana gönderilmiştir. Gelen dönütler tekrar 2 Türkçe dil uzmanına gönderilip Türkçe metinler üzerinde düzeltilmesi gereken yerlerin olup olmadığına bakılmıştır. Türkçe metinde düzeltmeler tamamlandıktan sonra tekrar 5 alan uzmanına gönderilip İngilizceye çevirisi istenmiştir. Gelen çeviriler orijinal hali ile mukayese edilerek Uygun/Uygun değil şeklinde değerlendirilip %70 ve üzeri uygunluk olanlar sadece doğrudan çevirisi yapılan değil, aynı zaman da ölçeğin anlam ve üzeri uygunluk olanlar hem doğrudan çevirisi yapılanlar hem de ölçeğin anlamının korunarak, çocuk gelişim alanında bir karşılığı olmasına özen gösterilmek şartı ile 3 uzman tarafından kararlaştırılıp ölçeğe son şekli verilmiştir (Aksayan ve Gözüm, 2002, s.11).

Yapı geçerliliği

Loevinger (1957); Yapı geçerliliği, gerçek bir bilimsel bakış ile geçerliliğin tam yansımaları olarak tanımlar. Diğer bir tanımı ile değişkenlerden birinin, tüm değişkenlerle olan ilişkisi olarak tanımlanır (Loevinger, 1957, s.645). Yapı geçerliliğinde genel amaç; elde var olan ve istenilen özelliği ölçeceği düşünülen yapının, diğer tüm değişkenleri ortaya çıkarıp belirleyip belirlemediğinin araştırılmasıdır (Harrington, 2009, s.25). Yani ölçeğin sonucunun tam olarak ne ile ilgili olduğunun açıklamasını sunar. Literatürde yapı geçerliliğini ortaya çıkarmak için 'uç (değer) analizi, madde analizi, açıklayıcı faktör analizi, güvenirlilik analizi ve doğrulayıcı faktör analizinin (Yapısal eşitlik modellemesi) kullanımı fazlası ile önem arz etmektedir (Akyüz, 2018, s.195). Yapı geçerliliğinin belirlenmesi için ölçek uyarlama veya geliştirme çalışmalarında sıklıkla faktör analizine başvuru yapılmaktadır. Kurulması planlanan

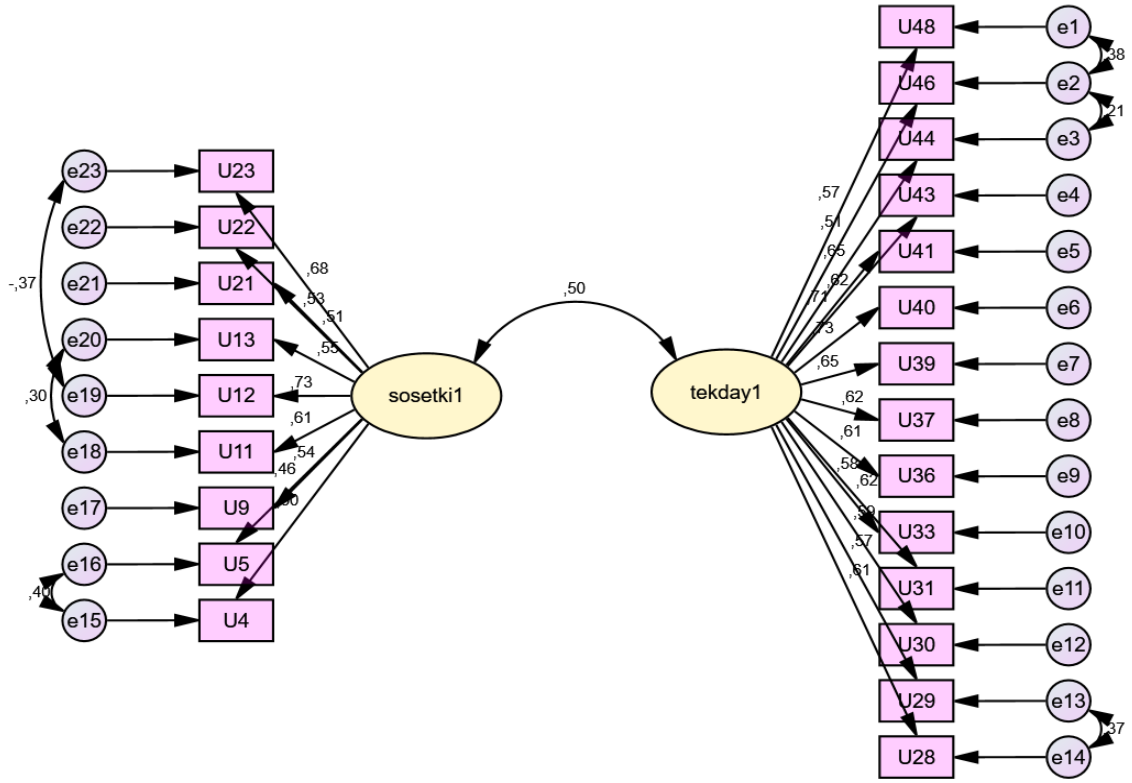
ilişkilerin güvenilir bir düzeyde olması için örneklem büyüklüğünün istenilen seviyede olması gerekmektedir. Yapılan çalışmalarda, faktörlerin güçlü ve değişkenlerin sayısının çok fazla olmadığı durumlarda örneklem büyüklüğü 100-200 arası olması yeterli olarak görülebilmektedir. Ancak kabul edilmiş bir değer olarak planlanması kararlaştırılan örneklem büyüklüğünün, takip edilen değişken sayısının en az 5 katı olması gerektiği ifade edilmektedir. Ancak literatürde bu konu hakkında çeşitli farklılıklar olmakla birlikte ortalama kabul edilen, örneklem büyüklüğünün araştırılması istenilen değişken sayısının 5 ile 10 katı arası olmasıdır (Büyüköztürk, 2002, s.475). Yapılan bu çalışmada 273 ebeveyne ölçek formu doldurularak faktör analizi yapılmıştır.

Açıklayıcı faktör analizi ölçeklerin yapısını ortaya koymak, değişkenleri bir şekil ve boyut haline getirmek amacıyla yapılır. Bunun neticesinde alt boyutlar elde edilir ve ortaya bir ölçme aracı çıkarılır. Yani genel amaç ortaya anket, test vs. çıkarmaktır. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ise ortaya çıkarılan bir modelin hedef örnekleme kanıtlanıp kanıtlanmadığı, doğrulanıp doğrulanmadığının testi için kullanılır (Brown, 2015, s.27; Tabachnick, 2007, s.490). Bundan dolayı daha önceden geçerlilik güvenilirliği yapılmış bir çalışmanın (ölçeğin) Türkçeye uyarlanmasında açıklayıcı faktör analizinin yapılmasına ihtiyaç duyulmadığı, uyarlanması başarı ile yapılan bu çalışmanın doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılarak, model uyumuna bakılması gerektiği literatürde vurgulanmıştır (Büyüköztürk, 2002, s.475; Seçer vd.,2015, s.9). Araştırmamızda DFA’da bazı maddelerin (25 madde) faktör yük değerleri 0.30’un altında kaldığı için ölçekten çıkarılmış, geri kalan 23 madde ve iki alt boyuttan oluşan modele ait doğrulayıcı faktör analizi değerlerinin 0.30 üzeri olduğu görülmüştür. Analiz programlarında birçok kriter vardır model uyumunu analiz edip değerlendirebilmek için, ancak bunların başında ve en önemlisi Ki-kare testidir. Çünkü Ki-kare istatistiği uyum kriterlerinin belirlenmesindeki en temel ölçüm olarak kabul edilir. Ayrıca Ki-kare testi örneklem miktarına, sayısına hassas bir testtir. Bundan dolayı tek başına anlamlı olmasına bakılmaksızın, Serbestlik Derecesine (SD) oranı esas alınır. Modelin genel kabul edilebilirliği Ki-kare/SD olması ile gerçekleşmektedir. Literatür araştırmalarına bakıldığında birden fazla uyum indekslerinin olduğu görülmekte ve hangi çalışmada hangi uyum değerlerinin raporlanması gerekliliği üzerine ortak bir görüş bulunmamaktadır. Bizim çalışmamızda da modeli oluşturan genel uyumu değerlendirebilmede kullanılan ‘ki-kare/SD oranı’, literatürde araştırmacılar tarafından belirtilen ‘yaklaşık hataların ortalama karekökü’ (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA), karşılaştırmalı uyum indeksi (Comparative Fit Index, CFI), uyum iyiliği indeksi (Goodness of Fit Index, GFI), artırmalı uyum indeksi (Incremental Fit Index, IFI) ve standardize edilmiş ortalama hataların karekökü (Standardized Root Mean Square Residual, SRMR) rapor edilmiştir. Bu uyum iyiliği değerleri ile iyi uyum değerleri kabul edilebilir ölçü sınırları Tablo 1’de yer almaktadır (Karagöz, 2016, s.12; Gürbüz, S. ve Şahin, F. 2014, s.275; Kline, 2010, s.14; Meydan, C.H. ve Şeşen, H. 2015, s.42; Hooper vd., 2008, s.57).

Tablo 1: Uyum iyiliği değerleri

Uyum İstatistiği	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
X ² /sd	≤2	≤ 2-5
RMSEA	≤0,05	≤ 0,80
CFI	≥0,95	≥0,90
GFI	≥0,95	≥0,85
IFI	≥0,95	≥0,90
SRMR	≤0,05	≤0,10

Ölçek için 2 faktör yapılı modeli doğrulamak için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Analiz için Spss-20 ve Amos bilgisayar programları kullanılmıştır. Otizmler için Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeğinin birinci düzey doğrulayıcı faktör analizine ilişkin model, Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Otizmliler için tekrarlayan davranışların sosyal etkisi ölçeğinin birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Yapılan DFA’da bazı maddelerin (25 madde) faktör yük değerleri 0.30’un altında kaldığı için ölçekten çıkarılmış, geri kalan 23 madde ve iki alt boyuttan oluşan modele ait doğrulayıcı faktör analizi değerlerinin 0.30 üzeri olduğu görülmüştür (Paltun, 2019, s. 45). Bu nedenle uyarlaması yapılmış ölçeğimiz, 23 madde ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Değerlendirme sonucunda formdan alınan yüksek puan, çocukta mevcut olan davranışsal problemlerin fazlalığını ortaya koymaktadır (Nevill vd., 2020, s.129).

Tablo 2 de Otizmliler İçin Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeği için yapılan DFA sonucu ortaya çıkmış uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

Tablo 2. DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri

Uyum İstatistiği	X ² /sd	RMSEA	CFI	GFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	2,024	0,061	0,90	0,91	0,90	0,067

Tablo 2 incelendiğinde tüm değerlerin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçla Otizmliler İçin Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeği doğrulayıcı faktör analizi ile doğrulandığı belirtilebilir. İkinci düzey doğrulayıcı faktör analizi genellikle çok alt boyutlu ölçeklerde yapılan bir analizdir. Bu analizde sadece iki alt boyut olduğundan sadece birinci düzey DFA yapılmıştır.

Ölçüt geçerliği çalışmaları

İç ölçüt ve dış ölçüt olmak üzere iki kısımdan oluşan ölçüt geçerliğinde, çalışmada kullanılan ölçüt geçerliği iç ölçüt geçerliliği olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda madde toplam test korelasyonlarına ve

%27'lik alt ve üst grupların puanları arasındaki anlamlı ilişkiye bakılmıştır. Bir maddenin alt ve üst grupların madde puanları arasında anlamlı bir farklılık varsa madde ayırt edicidir. Madde toplam korelasyon katsayısı ise analiz tablosuna göre min. 0.20 olmalıdır. Otizmliler İçin Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeği madde korelasyonları ve %27'lik alt ve üst grupların t testi sonuçları Tablo 3 ve 4 de verilmiştir.

Tablo 3 ve 4: Otizmliler İçin Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeği Alt ve Üst %27'lik Grupların t Testi Sonuçları İle Madde Toplam Test Korelasyonları

Tablo 3. Tekrarlayan davranış sıklığı maddeleri

Madde No	Alt%27-Üst%27		Madde toplam test korelasayonu
	t	p	
M1	11,842	0,000*	,432
M2	10,951	0,000*	,448
M3	11,692	0,000*	,436
M4	13,029	0,000*	,429
M5	13,694	0,000*	,507
M6	11,180	0,000*	,424
M7	10,513	0,000*	,466
M8	8,891	0,000*	,571
M9	11,811	0,000*	,614

n = 273, *p<0.5

Tablo 4. Tekrarlayan davranışların yaşam kalitesine etkisi maddeleri

Madde No	Alt%27-Üst%27		Madde Toplam Test Korelasayonu
	t	p	
M10	9,821	0,000*	,616
M11	9,540	0,000*	,616
M12	11,354	0,000*	,562
M13	11,051	0,000*	,589
M14	10,642	0,000*	,622
M15	12,891	0,000*	,598
M16	10,008	0,000*	,605
M17	12,581	0,000*	,623
M18	15,475	0,000*	,641
M19	14,499	0,000*	,652
M20	11,544	0,000*	,578
M21	13,371	0,000*	,630
M22	9,871	0,000*	,534

M23	11,496	0,000*	,582
-----	--------	--------	------

Tablo 3 ve Tablo 4 incelendiğinde ölçekte yer alan tüm maddeler için t değerlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ölçekteki maddelerin geçerliklerinin yüksek olduğu ve maddelerin ayırt edici olduğunu göstermektedir. Ayrıca madde toplam test korelasyonlarının hepsi $\geq .25$ 'den büyüktür. Bu durumda ölçek maddelerinin ölçeğin bütünüyle tutarlı olduğunu söylemek mümkündür.

İç tutarlılık (Cronbach-alpha) katsayısı

Güvenilirlik incelemesi yapılırken ölçek uyarlama çalışmalarında, iç tutarlılık için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanır ve bu katsayı güvenilirliği için sınır .70 olarak kabul edilir. Başka bir ifade ile alt boyutların ya da ölçek toplamının güvenilir kabul görmesi için Cronbach Alpha katsayısının .70 ve üzeri olması istenir (Karakoç ve Dönmez, 2014, s.43). Otizmliler İçin Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeği ve kendi alt boyutlarının güvenilirlik göstergelerinden bir tanesi olarak bilinen iç tutarlılığı test etmek için yapılan analiz sonucunda Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı tüm ölçek için 0.93 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach alfa değerinin 'Tekrarlayan Davranış Sıklığında ($\alpha = .91$) ve Tekrarlayan Davranışların Yaşam Kalitesine Etkisi ($\alpha = .92$) alt boyutlarında gayet yeterli derecede güvenilir sonuçlar çıktığı görülmüştür (Boateng vd., 2018, s.9; Güngör, 2016, s.108).

Tablo 5. Otizmliler için tekrarlayan davranışların sosyal etkisi ölçeğinin boyutlarına ve geneline ilişkin cronbach alpha güvenilirlik katsayısı değerleri

Alt boyutlar ve ölçeğin geneli	Cronbach alpha
Tekrarlayan Davranış Sıklığında	.91
Tekrarlayan Davranışların Yaşam Kalitesine Etkisi	.92
Genel	.93

Tablo 5 incelendiğinde Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayıları açısından ölçeğin genel ve alt boyutlarında kabul edilebilir minimum seviyenin yeterince üstünde olduğu görülmektedir. Ölçeğin bu koşullarda iç tutarlılığa sahip ve güvenilir olduğu söylenebilir. Otizmliler İçin Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeği Türkçe formu adına yapılan geçerlik ve güvenilirlik analiz sonuçları ile birlikte bu ölçeğin otizmliler ve ebeveynlerinde kullanılmak üzere geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirtilmektedir. Bu ölçek iki alt boyuttan oluşmakla birlikte, ölçekten toplam puan alınabilmektedir.

Sonuç

Yapılan bu çalışma, Nevill ve arkadaşlarının (2020) geliştirdiği 'Otizmliler İçin Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi' ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması ile geçerlilik ve güvenilirlik analizlerini amaçlamıştır. Bu formun orijinalinde otizmliler çocukları davranışsal olarak; 'davranışın sıklığı ve tekrarlayan davranışların yaşam kalitesine etkisi' olmak üzere iki bölüm olarak toplam 48 maddeden oluşmaktadır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışması neticesinde Türkçe formu, Nevill ve ark. (2020) tarafından geliştirilen orijinal formdan ayrı olarak 2 alt boyut ve 23 sorudan oluşmaktadır.

Ölçek alt faktörleri olan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları .91 ve .92 olarak belirlenmiştir. Ölçek yapısının geçerliği testi sonrası yapılan DFA sonucunda uyum iyiliği değerleri; χ^2/Sd : 2,024; GFI: 0,91; CFI: 0,90; IFI: 0,90; SRMR: 0,067; şeklinde hesaplanmıştır. Bununla birlikte alt ve üst %27'lik grupların t testi sonuçlarına bakıldığında geçerliklerinin yüksek olduğu ve anlamlı derecede olduğu belirtilmiştir. Nevill ve ark. (2020) tarafından geliştirilen 'Otizmliler İçin Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi' ölçeğindeki gibi 2 alt boyutta ve 23 maddede bir yapı elde edilmiştir.

Bu netice ile geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucunda ölçeğin Türkçe formunun Otizmliler İçin Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi'ni ölçmeye ve belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna literatür ve çalışma sonuçlarına göre karar verilmiştir. Otizmliler İçin

Tekrarlayan Davranışların Sosyal Etkisi Ölçeği (OÇTDSEÖ) olarak isimlendirebilecek bu ölçeği, özel eğitim kurumlarında veya okullardaki özel eğitim sınıflarında otizmlili bireylerin tekrarlayan davranışların sosyal etkisini belirlemek amacıyla kullanılabilir. Bu amaç ve doğrultuda, çalışmanın literature katkı sağlaması ve uygulama yapacakların bu konu üzerinde hem farkındalıklarının artırılması hem de ışık tutması beklenmektedir.

Ölçek İzni

Bu ölçek yazarlardan izin almaya gerek olmadan atıf yapılarak kullanılabilir.

Kaynakça

- Akçamuş, Ö.M.Ç., Bakkaloğlu, H., Demir, Ş., & Kudret, B.Z. (2019). Otizm spektrum bozukluğunda tekrarlayıcı davranışlar ölçeği-revize Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20 (1),65-72.
- Akçamuş, Ö.M.Ç., Bakkaloğlu, H., Demir, Ş., ve Kudret, B.Z. (2019). Otizm spektrum bozukluğunda tekrarlayıcı davranışlar ölçeği-revize Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20 (Ek sayı.1),65-72.
- Aksayan, S. ve Gözüm, S. (2002). Kültürlerarası ölçek uyarlaması için rehber I: ölçek uyarlama aşamaları ve dil uyarlaması. *Hemşirelik Araştırma Dergisi*, 4 (1), 9-14.
- Akyüz, H.E. (2018). Yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi: uygulamalı bir çalışma. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(2), 186-198.
- Arslan R. ve Sağlam, M. (2021a). Investigating the effects of sensory development support program prepared for mothers on sensory and social development of children with autism, *Pakistan Journal of Medical and Health Sciences*, 15 (9), 2624-2629. <https://www.researchgate.net/profile/Rukiye-Arslan/publication/356727856>.
- Arslan, R. ve Sağlam, M. (2021b). *Otizmlili çocuklar ve duyuusal gelişimlerini destekleyici alternatif bir program*. (1. Baskı). Eğiten Kitap.
- Aslan, K ve Şahin, S. (2015). Ülkemizde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal becerileri geliştirmeye yönelik yapılan güncel çalışmalar. *HÜ Sağlık Bilim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 1-18.
- Aziz A. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri*, (9. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Boateng, G.O., Neilands, T.B., Frongillo, E.A., Melgar-Quinonez, H.R. and Young, S.L. (2018). Best practices for developing and validating scales for health, social, and behavioral research: a primer. *Frontiers in Public Health*, 6 (149), 1-18. <http://dx.doi.org/10.3389/fpubh.2018.00149>
- Brown, T.A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research*. (2.Baskı). Guilford publications.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 32 (32), 470-483.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, (17. Baskı). Pegem Akademia.
- Erkan, S. ve Gömleksiz, M. (2014). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (3. Baskı). Nobel Yayınevi.
- Erkan, S. ve Gömleksiz, M. (2022). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (6.Baskı). Nobel Yayınevi.
- Güngör, D. (2016). Psikolojide ölçme araçlarının geliştirilmesi ve uyarlanması kılavuzu. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19 (38), 104-112.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (2.Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Harrington, D. (2009). *Doğrulayıcı faktör analizi*. (1.Baskı) Oxford Üniversitesi Basın.
- Hooper, D., Coughlan, J. and Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: guidelines for Determining Model Fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6 (1), 53- 60.
- Kara, E., Beyazoğlu, G., & Uysal, E. (2019). Otizmlili çocuklarda temel hareket eğitiminin fiziksel uygunluk parametreleri üzerine etkisi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(1), 88-102.
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve AMOS uygulamalı istatistiksel analizler*. (1. Baskı). Nobel Yayın evi.
- Karakoç, F. Y., Dönmez, L. (2014). Ölçek geliştirme çalışmalarında temel ilkeler. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 13 (40), 39-49. <http://dx.doi.org/10.25282/ted.228738>

- Kline, R.B. (2010). *Promise and pitfalls of structural equation modeling in gifted research*. (2nd Edition). American Psychological Association.
- Loevinger, J. (1957). Objective tests as instruments of psychological theory. *Psychological reports*, 3 (3), 635-694.
- Meydan, C.H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi amos uygulamaları*. (2. Baskı). Detay Yayıncılık.
- Nevill, R.E., Rey, C.N., Javed, N., Rooker, G., Yoo, H. and Zarcone, J. (2020). The development, reliability, and validity of the social impact of repetitive behavior scale in children with autism spectrum disorder. *J Ment Health Res Intellect Disabil*, 13 (2), 127-140
- Özgür, B. G., Aksu, H., & Eser, E. (2017). Otizmde yaşam kalitesi anketi anne-baba sürümünün Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği. *Anatolian J Psychiatry*, 18, 344-352.
- Paltun, B. (2019). *Kanser damgalama ölçeği Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Rogler L. (1997). Making sense of historical changes in the diagnostic and statistical manual of mental disorders: five propositions. *J Health Soc Behav*, 38 (1), 9-20.
- Roughan, L., Parker, J., and Mercer, L. (2019). Improving interventions for parents of children and teens with autism spectrum disorder (asd) in camhs. *BMJ Open Quality*, 8 (2), 1-6.
- Seçer, İ., Veyis, F., ve Gökçen, R.A. (2015). Eğitim stres ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Ilkogretim Online*, 14 (1), 216-229.
- Tabachnick, B.G., Fidell, L.S. ve Ullman, J.B. (2012). *Using multivariate statistics*. (6 ed.). Pearson.
- Widiger, T. A. and Costa Jr, P. T. (2013). *Personality disorders and the five-factor model of personality: Rationale for the third edition*. (3. Baskı). American Psychological Association.
- Willis C. (2009). Young children with autism spectrum disorder: strategies that work. *YC 64* (1), 81.
- Yıldırım, H. İ., & Şensoy, Ö. (2016). Bilim şenliklerinin 6. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersine yönelik tutumlarına etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14 (1), 23-40.

Otizm Spektrum Bozukluğunda Tekrarlayan Davranış Ölçeğinin Sosyal Etkisi

Uygulama Yönergesi

Bu anket, çocukların tekrarlayan davranışları hakkında olacaktır. Lütfen, çocuğunuz hala evde, toplumda ve okuldayken aşağıdaki etkinlikler sırasında yukarıda açıklanan tekrarlayan davranışların ne sıklıkta gerçekleştiğini belirtin. Aşağıdaki ölçeği kullanarak aşağıdaki her soru için yanıtınızı girin:

0 = asla

1 = nadiren

2 = bazen

3 = her zaman veya hemen hemen her zaman;

N/A = Uygulanamaz; Çocuğu bu bağlamda görmediyseniz veya geçerli değilse

	0	1	2	3
EVDE; (Tekrarlayan Davranış Sıklığı)				
1. Evde yapılan işler esnasında				
2. Yemek esnasında				
TOPLUM İÇERİSİNDE, (Tekrarlayan Davranış Sıklığı)				
3. Alışveriş yaparken				
4. Boş vakitlerde yapılan etkinliklerde (sinema, eğlence parkları vb.)				
5. Restoranda (Lokantada)				
6. Fiziksel aktivite esnasında (Örn. yürüyüş, spor)				
OKULDA; (Tekrarlayan Davranış Sıklığı)				
7. Seçmeli dersler esnasında (Örn. müzik, sanat)				
8. Toplantı esnasında				
9. Aktiviteler veya etkinlik alanları arasındaki geçişler esnasında				

Bölüm: 2 Tekrarlayan Davranışların Yaşam Kalitesine Etkisi..

	0	1	2	3
10. Sosyal aktivitelere, oyunlara, sportif faaliyetlere katılmasına engel olur				
11. Yeni beceriler öğrenmesini engeller (akademik, kişisel yardım)				
12. Uyumasını engeller				
13. Günlük yaşam etkinliklerini olumsuz etkiler (giyinme, diş fırçalama, banyo yapma, vb.)				
14. Ev işlerini yapmayı engeller (çamaşır yıkama, evi temizleme gibi)				
15. Halka açık bir yeri terk etmemize veya o yerden ayrılmamızın istenmesine neden olur				
16. Sevdiği etkinliği sonlandırmamıza neden olur				
17. Diğer insanlarla sosyalleşmesini azaltır				
18. Bazı insanlardan uzak durmama neden olur				
19. Bazı gezilerden/etkinliklerden uzak durmama neden olur				
20. Diğer insanların bizden rahatsız olmasına neden olur				
21. Arkadaşlarının ondan uzaklaşmasına neden olur				
22. Sınıfındaki arkadaşlarının öğrenmesine engel olur				
23. Öğrencilerin toplu olarak yaptıkları işi bozar				
Total				

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İNCİ

Diğer Yazarlar / Other Authors: Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM

Yazar Katkı Oranı Beyanı/Author Contribution Rate: Yazarların beyanına göre Ramazan İNCİ bu çalışmaya %65, Mehmet SAĞLAM %35 oranında katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazarlar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkilerinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmalarının olmadığını beyan etmişlerdir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun Oturum Tarihi 04.05.2021, Karar Sayısı 2021/2068, Oturum Sayısı 9 kararıyla çalışmanın etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazarlar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmişlerdir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.